

túrnych prvkov a stotožnením sa s nimi, zahynuli napokon na „prekročení“ miery tvorivosti. Z uvedeného, podľa autorky vyplýva, že základný dôvod úpadku ľudstva videl Hölderlin v nadbytku tvorenia (un excès d'art), ktoré vedie ľudí k strate ich autenticity v luxuse.

Monografia F. Dasturovej obsahuje aj ďalšie tematické roviny, ktoré sú sémanticky skĺbené do relatívne komplexného interpretačného celku. Nanajvýš aktuálne vyznieva napríklad aj autorkina reflexia Hölderlinovej komparácie antiky a novoveku realizovaná cez prizmu charakteristiky hrdinov antickej tragédie. (Antigona ako tradičný typ hrdinu gréckej tragédie, Oidipus ako typ moderného hrdinu a pod.) Napriek uvedenej šírke záberu máme však pocit, že celkový rámec prezentovanej problematiky mohol byť ideovo vrstevnatejší, že mohol zahrnúť aj ďalšie motivačné dimenzie relevantné tak z hľadiska hlbšieho vymedzenia antickej a moderného chápania „Ja“, ako aj z hľadiska formulovania antickej, resp. novovekej koncepcie etiky (napríklad antickej etiky cnosti alebo modernej etiky konania, na čo aspoň okrajovo upozorňuje taliansky autor A. Pellegrini v knihe *Hölderlin. Storia della critica*, Sansoni, Florencia 1956).

Absencia týchto motivačných dimenzií však nijako neznižuje heuristickú hodnotu textu, ktorá je garantovaná už náročným interdisciplinárnym prístupom a filozofickou precíznosťou interpretačných stanovísk. Práca F. Dasturovej predstavuje nepochybne originálny príspevok k dejinám nemeckej filozofie i poézie. Vrelo ho odporúčame tým, ktorí majú záujem o kompetentné zasvätenie do problematiky filozoficko-estetických dimenzií Hölderlinovej tvorby, ako aj tým, ktorí – podobne ako Hölderlin – pociťujú „zúfalstvo“ plynúce z krízy modernej civilizácie.

Rudolf Dupkala

SPRÍTOMNENIE ODKAZU KONSTANTINA LEONTIEVA

A. KOROLKOV: Proročestva Konstantina Leontieva (Prorocťvá Konstantina Leontieva). Sankt Peterburg, Izdatel'stvo S.-Peterburgskogo universiteta 1991, 200 s.

Recenzovaná kniha vyšla pri príležitosti 100. výročia úmrtia a 160. výročia narodenia významného ruského filozofa, sociológa a spisovateľa Konstantina Leontieva, ktorý patrí k tristnej plejáde doma a vo svojej dobe nie celkom pochopených, docenených, skrátka, včas neuznaných, v istom zmysle predčasných mysliteľov. A to aj napriek tomu, že sa o ňom v superlatívoch vyjadrovali V. Rozanov, V. Soloviov aj N. Berďajev, ktorý ho pokladal za jedného z najväčších ruských mysliteľov, vyznačujúceho sa odvahou, úprimnosťou a radikalizmom myslenia.

Vcítiť sa do životnej tragédie Leontieva, ktorá spočívala najmä v tom, že v dejinách ruského autentického filozofického myslenia a nacionálneho povedomia sa Leontiev nachádzal v ústraní, stál akoby „bokom“, nepatril k nijakej škole ani smeru, bol jednoducho vzácnym prípadom intelektuála solitéra, sa najnovšie pokúsil Alexander Korolkov, ktorý je ako filozof (je totiž zároveň aj úspešným spisovateľom) známy aj u nás. Vo svojej rozsahom nevelkej knihe sa podujal sprítomniť nám osobnosť a dielo K. Leontieva hneď trojakým spôsobom: 1. vlastnou recepciou a interpretáciou významu tohto mysliteľa s jeho explicitným zaradením do historického a najprítomnejšieho až aktuálneho kontextu; 2. uverejnením listov K. Leontieva V. Rozanovovi z posledného roku života stráveného okrem iného meditovaním v Optinej pustovni pod duchovným vedením mnícha Ambrozia; 3. publikáciou obsažných komentárov Rozanova k týmto listom, ako aj fragmentov z Rozanovových listov Leontievovi.

Výsledný edičný efekt je pozoruhodný a inšpirujúci. Práve hutné autentické texty totiž iste najväčšími zarezonujú u nejedného dnešného čitateľa, prispejú k regenerácii jeho dejinnej pamäti a prebudia záujem o osobnosť neprávom zabudnutého svojrázneho mysliteľa, ktorý v mnohých smeroch predstihol Nietzscheho (ich názory mali až prekvapujúco veľa spoločných črt), Spenglera i existencialistov.

S ohľadom na širší okruh čitateľov, ktorí tvorbu Leontieva dôverne nepoznajú, sa autor publikácie usiloval plasticky – navyše aj príťažlivou literárnou formou – vykresliť hlavné medzníky Leontievovho strastiplného života a explikovať kľúčové prvky jeho univerzálneho tvorivého ducha. Už samotné názvy siedmich kapitol knihy (1. *Život a legenda: od pohanstva k rehoľníctvu*; 2. *Bezfarebná voda všesvetového vedomia: egalitársky pokrok*; 3. *Estetizmus Konstantina Leontieva*; 4. *Zúfalstvo záchrancu kultúry*; 5. *Jemne nemravný spis Konstantina Leontieva a evolúcia mravnosti*; 6. *Od náboženstva strachu k pokore*; 7. *Predčasný mysliteľ*) vystihujú rozporuplný vývinový oblúk a obsahovú mnohohrstvovosť životného osudu a diela Leontieva.

A. Korotkov pertraktuje v prvom rade ústrednú tému Leontievovej filozofie dejín, a to jeho originálnu teóriu o troch univerzálnych vývinových štádiách sociálneho organizmu (1. prvotná jednoduchosť, 2. prekvitajúca zložitnosť a 3. druhotné zmiešané zjednodušenie), v ktorej má kľúčovú úlohu postoj k pokroku. V tomto smere pokladá Leontieva za konzervatíva, lež konzervatíva aktívneho, ktorý dôsledne rozvíjal vlastnú teóriu antipokroku a antidemokratizmu. Doslova ho odpudzoval liberálno-egalitársky pokrok, ktorý podľa jeho presvedčenia zákonite vedie k všeobecnej jednotvárnosti, priemernosti v oblasti existencie, vkusov i potrieb, jedným slovom, má za následok úpadok až zánik krásnej individuality a tvorivosti, kozmopolitizmus ideí a emócií. Jednotvárnosť zámerov, záľub, ideí aj činov Leontiev obrazne nazýval „bezfarebnou vodou všesvetového vedomia“. Apelovaním na politikov a intelektuálov chcel aj vlastným pričinením zachrániť aspoň zvyšky ušľachtilej aristokratickej kultúry proti šíriacej sa všeobecnej unifikácii, v ktorej videl uhasínanie európskej kultúry, pretože kultúra v jeho ponímaní rovnako ako každý celostný systém žije výlučne z rozmanitosti, z diferenciácie, nerovnosti – národnej i individuálnej. Práve pre túto intenciu jeho myslenia Berďajev výstižne nazýval Leontieva človekom talianskej renesancie 16. storočia.

Pre recenzovanú knihu je zase signifikantné, že jej autor upriamuje pozornosť na viaceré invenčné aspekty Leontievovho myslenia, ktoré fakticky anticipačne a prezieravo nastoľovali moderné filozofické problémy, napríklad potrebu systémovej metodológie, otázku ekologickej záchrany ľudstva, teóriu cyklickej evolúcie kultúr, a dokladali fundovanou analýzou asynchronnosť v trvaní a životaschopnosti jednotlivých kultúr, národov i štátov. Korotkov v nejednom prípade až priamočiaro vzýrazňuje súzvuk dvoch storočí, Leontievovej tvorby a blížiacich sa sociálnych otasrov. Jasnozrívoho Leontieva prezentuje ako nášho súčasníka, bytostne a skúsenostne nám v mnohom blízkeho a podnetného. Má pritom na mysl jeho nevšedné, vonkoncom neordinárne stanoviská v hodnotení či už demokracie, pokroku, humanizmu, kultúry a civilizácie, alebo kresťanstva.

V zhode s Berďajevom autor akcentuje v Leontievovom diele ďalšiu pre nás relevantnú tému, ktorá sa ako červená niť vinie jeho tvorbou, a to tému predtých a proroctiev ohľadne budúcej ruskej revolúcie, ktorej charakter a celkové smerovanie predvídal už v osemdesiatych rokoch presnejšie a detailnejšie ako napríklad Dostojevskij. Prorocky predpovedal, že ruská revolúcia rozhodne nebude liberálna, lež komunistická, tyranská a krvavá. Jej ošiaľ strhne so sebou národy Východu a začne ničiť buržoázny svet Západu. Predpovedal, že napriek všetkým možno aj dobre mieneným a hlásaným úmyslom a teoreticky sformulovaným konštrukciám v skutočnosti nastolený socializmus bude znamenať potlačenie osobnosti a dôstojnosti človeka a v dejinách nevidanú formu zotročenia občana, bude to *feudalizmus* v najširšom zmysle tohto slova. Mimochodom, ako len tieto Leontievove proroctvá korešpondujú so známou obžalobou komunistického totalitarizmu ako „socialistického feudalizmu“!

Vzhľadom na to, že život a tvorba Leontieva boli výrazne poznačené vyhraneným estetizmom (rád sám seba nazýval estétom a umelcom myslenia), A. Korol'kov v maximálnej miere zohľadňuje práve leontievovskú estetickú (až elitársku) optiku, jeho estetizujúcu víziu osudov každej kultúry, osobnosti i štátu, kde umelec i mysliteľ tvoria nedeliteľnú jednotu. Podobne ako Dostojevskij, aj Leontiev sa totiž v konečnom dôsledku nádejal, že krása spasí svet. V oddanosti nacionálnej kultúre, v živote v tejto kultúre, a vôbec nie v akejsi „čistote“ krvi spočíva podľa jeho názoru pravosť, ozajstnosť národného sebaujadrnenia. „Všetko je záležitosťou vlastnej kultúry!“ – to je jediný spôsob, ako zachrániť národ a jeho identitu. V protiklade s bežne rozšírenými názormi Korol'kov oprávnene zdôrazňuje, že Leontiev nebol slavjanofilom, ale kultúrofilom.

Druhým Leontievovým celoživotným motívom, ktorý sa nájstojivo pripomína v knihe, je náboženská hrôza zo zániku, ustavičné hľadanie vlastného duchovného základu pre spojenie s Bohom. Za prvopočiatok skutočnej viery Leontiev považoval strach. Je to koreň, ktorého plodom je láska. Autor v najrozličnejších súvislostiach zdôrazňuje, že Leontievovi sa podarilo uchopiť plnosť citov povznášajúcich človeka k duchovnosti, ktorú nemožno vyjadriť racionalizovanými pojmami etiky.

Štúdium pôvodných i druhotných prameňov oprávňuje autora publikácie apelovať na bádateľov, aby *novou optikou* preskúmali fenomén Leontieva, u ktorého konzervativizmus nevystupuje v triviálnom negatívnom zmysle, ale ako tradicionalizmus, taký prepotrebný pre dnešnú, najmä duchovnú obnovu ľudstva. Veď akýkoľvek druh návratu k minulosti Leontiev jednoznačne pokladal za mylný. Nie náhodou preto lapidárne opakoval, že „meniť a meniť sa je nielenže potrebné, ale aj nevyhnutné“. Korol'kovova kniha je nesporným parciálnym dôkazom toho, že pre neštandardné, v mnohých ohľadoch predčasne vyslovené idey Konstantina Leontieva nadišiel čas iného, odtabuizovaného pohľadu. A azda aj naplnenia.

Raisa Kopsová

KOMPLEXNOSŤ NOVOVEKU

CHARLES TAYLOR: Sources of the self. The making of the modern identity (Zdroje osobnej identity. Formovanie modernej identity). Cambridge University Press 1992 (1989), 601 s.

Ešte pred niekoľkými rokmi tí, ktorí vedeli držať krok s dobou a svetom, sami seba považovali za moderných. Dnes je to už ináč, dnes tí, ktorí sú presvedčení, že vedia, ako to dnes vo svete chodí, ako sa dnes vo veľkom svete myslí, sami seba považujú za postmoderných.

Za vývesným štítom „post-moderný“ (ako za všetkými vývesnými štítmami) sa dnes skrýva mnohé: povrch i hĺbka, intelektuálny exhibicionizmus, často vsaj aj skľučujúce vedomie, že tie lepšie obdobia má už novoveká európska kultúra za sebou. A ako temer vždy, oveľa zaujímavejšie sú nepriame dôsledky najnovších intelektuálnych víŋ. Jedným z nich je i oživenie záujmu o „moderné“, teda záujmu o predpoklady, genézu, spôsob vývinu a dôvody zoslabenia tých spôsobov bytia a myslenia, ktoré sme si zvykli spájať s novovekom. Je to nakoniec záujem o podstatné, veď historici – keď prestanú hovoriť o faktoch – sa zhodnú na máločom, temer všetci sa však zhodnú na tom, že v období, ktoré z nedostatku lepšieho označenia nazývame začiatkom novoveku, sa s európskym ľudstvom odohralo niečo podstatné a táto zmena doteraz určuje horizonty nášho života.